

Hollywood (t)akarása

– (h)arc *poetica* –

– (avagy) képzelt/„képzett” levél Natalie Portmannek –

A klónok támadása olyan film 2002-ből, jut eszébe, amelyikben Natalie Portman is játszik. Vagyis Dominique Swan, más megjelöléssel (az eredeti családival talán), amely kettősség már önmagában egyfajta mutálódást sejtet (ha nem is mindjárt mutáció létrejöttét); verbális területen, a nyelvi kifejezés világában, a névtani jelenségek szintjén. De említhetne más mozikat is tőle, azaz a közreműködésével: *Baljós árnyak* (1999), *Támad a Mars* (1996) vagy éppenséggel *A sithek bosszúja* (2004). Nem „említ”. Hiszen már *említett* is!... Könnyű beleszaladnia a Beverly Hills-i színművész asszonyka önkéntelen csapdájába, aki c/o ICM-es elérhetőségével igencsak közel van a tűzhez, az emberiség ezredfordulós antropológiai önértésének legfőbb mozgóképi-feldolgozási műhelyéhez ott, a Wilshire Boulevard-on. Ha levelet akarna írni neki, oda kellene azt címeznie... Nem akar levelet írni (neki). Vagy mégis? Nem, egyelőre biztosan nem. Egyelőre az izgatja, kik vagy mik is azok a „sith”-ek? S hogy: mi az ember? Mi az emberforma, a *human(oid)* létező, legalább külsőleg micsoda – amúgy „fenomenológiailag”? *Contrasted with animals, God and machines.*

Ne vétessék cinizmusnak tőle, hogyha részint pusztán retorikusként elgondolt saját kérdésére választ keresve régre nyúlik vissza ugyan, ám legelőbb is mindössze félezer évet ugrik hátrafelé az időben, nem pedig kettőt. (Hiszen amaz jelképes „ötszáz” és „kétezer” között is megvan a kompatibilitás, nemhogy a kettőnek külön-külön övele!) Vagyis az itáliai reneszánsz egyik emblematikus figurájának, a Quattrocento „legelbűvölőbb olasz gondolkodójának” vonatkozó megközelítését veszi maga elé kiindulási cédulaként. A keresztény újplatonizmus áramlatának felfogásával sem éppen inkompatibilis Giovanni Pico della Mirandola az egyén felmagasztaltatására vonatkozó gyönyörű vélemény-megragadása kerül elé a szerző *Szónoklat az ember méltóságáról* (1486) című művéből: „Ó, Ádám, nem adtam én neked sem egy meghatározott helyet, sem egy sajátos arculatot, sem valamely egyedül terád jellemző tulajdonságot, hogy azt a helyet, azt az arculatot és azt a tulajdonságot, amit akarsz magadnak, te

magad szerezd meg és tartsd meg akaratod és ítéleted szerint. A többi lények természetét általam megszabott törvények közé kényszerítettem egyszer s mindenkorra. Te azonban, akit semmilyen szűk határ nem korlátoz, magadtól határozod meg természetedet, szabad akaratod szerint, mellyel felruháztalak. A világ közepére helyeztelek téged, hogy onnan könnyebben lásd, magad körül széttétekintve, mindazt, ami a világon létezik. Nem tettelek téged sem égivé, sem földivé, sem halandóvá, sem halhatatlanná, hogy, mintha önmagad szabad és szuverén teremtője lennél, te formáld magad olyanná, amilyenné akarsz. Lealacsonyodhatsz az alsórendű lényekig, az állatokig, vagy, lelked készítését követve, újjáteremtheted magad, fölemelkedvén a legmagasabb, isteni szellemek közé.”

Az idézet Madarász Imre ez idő szerinti legutolsó könyvében kerül elé. És a szerző természetesen hozzáfűzi a maga gondolatát, következtetését ehhez a filozófiai kiindulópontoz, mégpedig annak a Jacques Barzunnak a nyomdokain járva, aki maga már szintén „spengleriánus” és ennek megfelelően a nyugati kultúra végét tétélezi a XX. században, illetve napjainkban. Ez a gondolat mármost nem annyira valamiféle, nagyjából napjainkra vagy legkésőbb a közeljövőben visszafordíthatatlanul beálló hanyatlás-kezdet, eljövő, bekövetkező (máris bekövetkezett?!) történelmi végállapot (vö. Lyotard, Fukuyama) formálisan az apokaliptika keretei között való felvetése, hanem inkább a választás elé állítása, a „válaszútra” érkezés jelzéséé egyelőre, éspedig úgymond a „picói szabadság” értelmében szükségessé váló választásé, „válaszúté”. A *válasz* szükségességének jelzése arra a kérdésre, hogy saját hajnalának, a reneszánsz humanizmus örökségének szellemében akar-e tovább haladni, azaz *felemelkedni* az euroamerikai, nyugati emberiség, vagy szakítani ezzel a hagyományával és *lealacsonyodni*? Merthogy ennyire kiélezett (lenne) a választás szükségessége, a választút két alternatívája ennyire éles szöget zár(na) be egymással: vagy a könyves-humanista paradigma továbbvitele, tovább nyújtása, vagy pedig rögtön az animális sötétség. Kegyetlen polaritással. Tovább vihető Tradíció pedig voltaképpen csak egy van, egy lenne (nagybetűvel írható legalábbis), egyetlen egyetemes érvényű kulturális-civilizatorikus hagyomány, az, amely ha világviszonylatban partikuláris és elszigetelt is ugyan, de valamennyi európai nemzet közös hagyományaként legalábbis egy kontinensnyi egyetemességgel bír (Amerikára, Ausztráliára, illetve a kolonializmus más kontinenseken jelentkező pozitív hatásaira gondolva – ha vannak ilyenek és azért vannak – talán teljes Föld-egetemességgel is). Ez pedig, hogy félreértés ne essék, az egykori, a Rómába átfolyt és a latinsággal univerzalizálódva szétfolyt görög Antikvitas mintázata, s olyan formájában, ahogyan

az a reneszánsz Itáliában „újjászületett”: felfedeződött, alakított és tovább küldetett. Előre az időben, a máig is eljutva. Lehetőleg a mához képesti jövőig is elhatolón? Ami nem éppen (élet)biztos(ítás).

Borzongató módon a negatív várakozás („forgatókönyv”!) érvényesülését, bizonyos árnyékok vetülésének, vetődésének kísértetiességét érzi ki az egyébként alapeszmé(nye)ket frappánsan összerántó, azok funkcionális összeműködését tételező Madarász-féle egymás mellé állításban, amely egzisztenciális genesis-rekonstrukciót (mintegy mellesleg!) és pesszimista jóslás-fenyegetést (nem annyira mellesleg!) egyaránt tartalmaz: „Amíg eleven az emberi méltóság, az emberi szabadság és a könyves műveltség szelleme, addig »az európai identitás« lényegét jelentő humanizmus öröksége is él. Addig és nem tovább.”

Úgy érzi, álságos formalizmus vagy tárgyalási „perfekcionalizmus” akadémikusodása lenne részéről, hogyha az elektronikus írás, az e-book, az internetes verbalitás kihívás- vagy módosítás-szemponjtait vetné fel, mint olyasféle momentumokat, amelyek az italianista irodalmár gondolatmenetéből úgymond kimaradnak. A „könyv” fogalma itt nyilvánvalóan csak részben jelenti a gutenbergi technológia információt hordozó tárgyát, részben, és sokkal inkább, jelképes-magasztos helyiértékkal bír. (Nem beszélve arról, hogy a képernyős írás-olvasás optikai, kognitív lehetőségeit tekintve jóval felületesebb, mint ami az újkori nyomtatás, a papíralapú termék használatával működött/működik ezen a területen.)

*

Eddig említett filmjei az emberiség veszélyeztetését látszanak tematizálni, a galaktikus környezete szerint a Föld bolygón élő *homo sapiens* faj elsődlegesen kozmikus, tehát külső fenyegetettségét. Ám az a sajnálatos tény is bennük van, hogy nem kell feltétlenül kozmikus dimenzió ahhoz, illetve az akár kozmikus dimenzióban megjelenő militáns dolgok erről az oldalról is játékba kerülhetnek olyan „céllal”, hogy az emberi nem saját magát „kínálhassa meg” elpusztítással. Bennük, mármint az említett filmekben a kultúra, a civilizáció szellemi és technikai-anyagi, ipari meghatározottságai, moduljai, valósággrétegei mellett egy „vékony”, törekeny, sebezhető és éppen ezért is (meg hát egyáltalán!) igen érdekes szál vagy modul kerül a figyelem, a tárgyalás, a cselekmény középpontjába: a biológiai, a humán-életteni. Tehát az *emberi entitás* maga és mint olyan, ha úgy tetszik. *Diszciplinárisan* az orvostudomány, orvosbiológia és orvoslás illetékessége lenne itt megállapítható, tehát a konkrétan megnevezhető tudományág(ak) az egyéb tudományágak rendjében, a tudományosság általános univerzumán

belül, ám éppen ennek a tudás-terrénumnak bizonyos újabb, különös-pikáns fejleményei, lehetőségei miatt nem elégedhet meg ő az emlékezetében, művészeti befogadó-értelmező tapasztalatában felmerülő alkotásoknak egyszerűen a *sci-fi* kategóriájába való besorolásával. Gondol elsősorban a génebézésre, géntechnológiára, bioprogramozásra. S az akciófilm vagy akció-thriller műfaji meghatározást is félrevezetőnek tartja részben errefelé, annak ellenére, hogy a (képzeletben, *fikcionálisan*) felmerülő fenyegetés megvalósítása vagy annak elhárítása, elhárítási kísérlete jól, hatásosan, megragadóan érzékeltethető valamilyen konkrét, szoros, feszült történéssor lepergetésével. De ez felfogható külsődlegességnek is annak a tartalmi-filozófiai töltetnek a fényében, amely – valamiképpen lágyító, „lírízáló” hatással – külön körvonalazódva tényleg kifejezetten az emberről, emberiségről, emberiességről, humán értékekről vagy humanitárius deficitről kezd el szólni, beszélni egynémely műben. „Tudományos” értelemben tehát az orvosbiológia nyelvén és kérdésfelvetéseivel, de plaszticitásában, életszerűségében, mindennapiságában hitelesedve a humánum problematizálásaként, fájdalmas-tragizáló veszteségtudatot előidézve, felmutatva, megjelenítve.

Amiben van érték s nemcsak a reflexióra, elgondolkodásra készítő etikai imperatívusz miatt, hanem művészileg is. Ez a kijelentése tekinthető Hollywood (vagy amit az összességében és szimbolikus általánosságában jelent) „rehabilitálásának”, éspedig egy ilyen kísérlet minden buktatójának vállalása mellett, de sokkal inkább az érdemi („vérbő”) narrációnak a filmen vagy az írott elbeszélésben való (értve ez utóbbit akár még az igényes, kifinomult, magasirodalmi prózaepikát is) lényegi azonosságára és ebből következően nagyon hasonló hatásmechanizmusára kíván utalni vele.

Megvilágítani akarva az elmondottakat, egyszersmind a filmnél maradva egyelőre a két nagy epikai ágazat közül, mások jutnak eszébe, nem a Natalie Portman közreműködésével létrehozott mozgóképes alkotások. Nem neki ír hát levelet? Nem, az egész emberiségnek... De annak mindjárt átfogó-esztétikait.) Az a fenyegetés, támadás ugyanis, amely akár a klónoktól indul ki, akár a Naprendszerből érkező lények szegülnek az emberfaj ellen, túlságosan is harsány, durva, technológiai, ipari. „Lágyabb ének” kell neki, ami a már mondott speciális „líráság”, a kapcsolódó filozofikum révén lopózik be a történésekbe vagy a tudományos tematizálás, problematizálás elmosódóbbá, „lájtosabbá”, könnyedebbé, bölcsészeti szempontból: használhatóbbá, érdemibbé válása, általánosodása által (?). Persze lehetőleg úgy, hogy – az akció révén – a markáns, erőteljes, hatásos, megragadó képek, szcénák áradásának is átadhassa magát.

Halálraj, mormolja tehát maga elé, színes, magyarul beszélő, amerikai sci-fi akciófilm (a műfaji megjelölés esetlegességéről már volt szó!), kilencven perc intenzív „örület” 2000-ból (jelképes az évszám), rendezte Tim Matheson. A történet szerint Billy Sabbath szövetségi nyomozót (megformálója Boyd Kestner – neki végképp nem ír levelet!) éppen kivégezni készül az igazságszolgáltatás, miután munkája végzése közben törbe csalták és aztán ártatlanul elítélték egyik kollégája halála miatt. A kolléga, csakúgy mint akár a saját felesége vagy gyermeke is: kívülről láthatatlan testi átalakuláson esett át, amely valamiféle, az emberétől idegen öntudatot is támaszt az érintettekben. Fontos, hogy ez tényleg csak belső el- vagy inkább átváltozás, ám annál intenzívebb s undorítóbb (a szervek egyetlen masszává folynak össze a bőr alatt a delikvensben, akár a kettévágott hernyó keresztmetszetében látható), különbség csak abban van, hogy valaki már ilyennek születik vagy születése után válik ilyenné. (*Genetikus*, hogy az asszony „csak” ilyenné lett, ám Billyvel közös gyermeke már így fogant és jött világra...) Ezek a nem emberi, de külsőleg teljességgel emberformájú lények több ezer éve élnek már a „kék bolygón”, de elrejtőzve, mert az egykor teret hódító, mindenfelé elterjedő, ám általuk bitorlónak tekintett *homo sapiens* alaposan visszanyeste lehetőségeiket. Most azonban támadásra készülnek, hogy újra átvegyék ősi jussukat, magát a földgolyóbist. Kevesen vannak, így minden eszközt megragadnak a terjedésre: egyrészt előszeretettel adják el génbankoknak spermájukat, illetve titkos-speciális szülészeti klinikákat üzemeltetnek apokaliptikus higiéniai körülmények között, másrészt rögvest frontálisan pusztítanak az emberiséget, amely célra nagy-sok malomsilóban gyilkos méhek tömkelegét tenyésztik ki. (Érdemes felfigyelni a cím kettős jelentésére: nemcsak a féregszerű humanoidok együttese a haláli, az eredetiben pokoli raj, hanem a vérméhek összessége is.) Azon múlik minden, hogy ezt az apokaliptikus nekibuzdulást sikerül-e megakadályozni, a halálraj (ki)zúdulását feltartóztatni. A dolog elég reménytelennek tűnik kezdetben, de aztán mégis sikerül megmenteni az emberiséget... Mindenekelőtt Billy Sabbath életét menti meg egy titkos csoport, amely a már-már felülkerekedő humanoidok földi társadalmán kívül élő, afféle illegális partizán szubkultúra. Ez befogadja, ennek akciócsoportján belül tevékenykedik Billy. A társadalomba visszatérni nem tudó, hivatalosan halottnak számító korábbi nyomozó számára egy idő után nincs más lehetőség, mint elfogadni egy *embernő*, Allie ajánlatát és csatlakozni a veszélyeztetett, felmorzsolódni látszó elhárításhoz, mely jóformán már csak belőlük áll... Megkapó, ahogyan már Allie emberi mivoltában sem feltétlenül bízik kapcsolatuk kezdetén, ám ennél megrázóbb korábbi magánéleti tapasztalata, amikor az illegalitásból szökve a szerető férj titokban felkeresi a

feleségét, az pedig – féreghumanoid elkötelezettségéből következően – lebuktatja. A hálósobában ütnek rajtuk (rajta) s bár a szövetségi ügynöknek ismét sikerül kerek oldania a halál torkából, befogadó közösségének bázisát felszámolják nyomában járó üldözői. Mindebből következően aztán nagyon elkeseredik, (volt) feleségét tettelesen bántalmazza például, amely jelenetnek szemtanúja gyermekük is. A humanoid fiú a humánus érvényesülését kéri számon apján; jól tudható, hogy ez csak formális lehet az adott körülmények között, ám pikáns, hogy *fenomenológiailag* mégiscsak igaza van a kölyöknek: a családon belüli erőszak borzalma merítődik ki előtte látszatra, s ezt nem szeretné hagyni. Végérvényesen nem kell azonban lelkileg belerokkannia szülei brutális elkülönződésének tudatába, hiszen apja végül őt magát is saját kezűleg pusztítja el. Nem egykönnyen szánja rá magát a vérből *is* való lény lelövésére, de ha egyszer az emberiséget veszélyeztető, káros álemler, akkor pusztulnia kell... Ez a megrázó következetességi lépés a film családcentrikus szemlélettel, alapbeállítódással katartikus végpontja egyébként, nagy lélegzetvételt kiváltó „aha”-pillanat, a film befejezési momentumából a már nem-film utóérzetébe, hátrahagyott feelingjébe átfolyó következetességi döbbenet... Ekkorra különben már *meg van akadályozva* a vérméh-kaptársilók felnyitása és egyáltalán: demográfiailag is visszafordult a féreghumanoidok nyomulása. De hogy csak egy hajszálon múlt az emberi nem veszése, azt – egy látványos finálé-futás segítségével – az akcióthriller a legmesszebb menő plaszticitással igyekszik bizonyítani, érzékelhetővé tenni!

Azt írja a http://port.hu/halalraj_hell_swarm/pls/fi/films.film_page STB. (azért nagy betűvel a satöbbit, mert valójában még több mint kétszer ilyen hosszú a webcím) egyetlen hozzáfűzött, minősítő véleménye (bizonyos Perry, 2007. március 11-én 17 óra 31 perckor), hogy ebből, az ilyesmitől „12 1 tucat”. Mármost szerinte igaza is van Perrynek, meg nincs is. Perry igazáról, lévén nyilvánvaló, nem kíván külön szót ejteni, igazságtalanságáról viszont annál inkább. Fontosnak tartja ugyanis, hogy a film látványi terve semmiféle teátrálisan elütő vizualitást nem hordoz ahhoz képest, ami a szokványos emberalakokra, emberi társadalmi környezetre jellemző. Szintén természetes, hagyományos az átörökítő anyag és annak funkcionalitása megfigyelése szerint, ha a DNS (közre)működéséről már nem is kezeskedne, lévén ilyen részletességgel magában a filmben sincsen szó az élet továbbadódásáról a humanoidok soraiban. Csakhogy éppen ez az: aligha pusztán a takarékos gyártás-költségvetés céljait szolgálja a film saját „fenomenológiájában” a különbözőség láthatatlansága. Hiszen ez az antropológiai-tudományos „túlterheltség” elkerülésének garanciája a műben, lehetővé téve egy,

csak igen elmosódó s éppen ezáltal „költői”, „filozófiai” általánosságú emberfogalom működését, amelynek ellenfogalma, veszélyeztető pandanja éppen ennyire kontúrta, de egyben hatásosabb is hangulatilag, félelmesebb-erőteljesebb is érzelmileg. Röviden, összefoglalóan: művészi(ese)bb.

S ugyanez igaz másik kedvencének, példájának, *A majmok szigete* című alkotásnak a *science*-ére is. Ebben megint csak nem tudható, miféle céllal, pontosan milyen megfontolások és eljárások alkalmazásával folyt egykor az egzotikus, világvégi hely majompopulációjának átalakítása abban az irányban, hogy kizárólag a legagresszívebb egyedeket tenyészék tovább, míg végül kifejezetten gyilkos, minden élőlényt elpusztító állatcsoport jött létre. Tény, hogy ez történt és tény, hogy az elszabaduló majmok kipusztították a kutató közösséget és minden életet is fenyegetnek a szigeten. Aktuálisan az egykori kutatásvezető professzor, a „doki” lányát, partnerét és kísérőjüket szintén, akik az eseményeket rekonstruálni érkeznek az elátkozott területre. Illetve, mint a végén kiderül: a vezető-kísérő nagyon is tudja, mi történt évekkorábban, hibásnak is érzi magát benne, hisz akkor gyáván elmenekült, sorsára hagyva a „dokit” és társait, ám ezt csak a helyszínen árulja el, amikor a kis csoportot bekerítik a majmok – akár csak valaha a kutatókat... Kísértetiesen megismétlődni látszik a tragédia, ám a gépágyús, kézigránátokkal feldíszített nehézfiú önfeláldozása megmenti a párt, a lány és a fiú szerencsésen elmenekülhet, míg a kísérő leköti a veszélyt, s körülötte éppen végérvényesen, visszavonhatatlanul bezárul a vérengző állatok ostromgyűrűje... A helytállás tagadhatatlanul katartikus, hatásvadász módon lenyűgöző tragédiája ez, s amennyiben a maroknyi spártai katona sírfeliratban rögzített helytállására emlékeztet, annyiban „görög” is mindjárt. – A nem éppen túlzásba vitt tudományos tartalomból éppen csak annyi van itt jelen tényleg, legalábbis kifejtve annyi van, amennyi megint csak jótékony általánosságban, a terhelő részletezést nagyon elkerülve az alaphelyzet problémásságának kialakításához szükséges. Na meg amennyi alapján elgondolkodhat a befogadó, hogy hová vezet az öncélú (?), veszélyes tudományos kísérletezés? És hová az agresszivitás az emberi faj környékén, vagy magán az emberi fajon belül? (Az embergenezis majom-elméleteinek árnyéka ezen elméletek valóságos érvényességi lehetőségétől függetlenül jelképes borzongatósággal vetül rá az elbeszélésre: az elképzelhető fordított evolúció első állomása, a visszafejlődés iránya az ember számára egy emberszabású, szőrös, dühödt-öldöklő „örjöngéspóc” lenne. Kvázi a nagytestű, „emberszabású” majom, ha nem bántódik meg... Legfeljebb az emberi tudás-felelőtlenség által véghezvitt génmanipuláció hatására!)

Kicsikét szimpla dolgok, tanulságok ezek persze. csakhogya *science-fiction* meg bizony

ennél explicitebb, szájbarágósabb módon hozza a tudományt, amelynek összebékítése a művészeti, filmes-irodalmi hordozószerkezet narratív mechanizmusával éppen ezért jóval nehezebb és ebből kifolyólag nem ritkán diszharmonikus, tudálékos hatású, fárasztó végeredményekkel jár. Példáinak visszavett *sci-fi*ssége ellenben a konkrét tudomány részletezési deficitjéért filozófiai átfogósággal és elmélyültséggel kárpótol és magához vonzza, pótolja a klasszikus jellegű érzelmi-erkölcsi megtisztítás effektusát is a műalkotásban, annak értelmezéséhez kapcsolódva.

*

Látja, nézi ezeket a filmeket, mindegyre visszapergeti őket értelmezve, elvileg akár „filozófiai” perspektívájuktól sem elzárkózva (amennyiben valóban létezik ilyen), de filozofikus nyitottsággal aztán mindenképpen. És olvassa, néha írja is (azt) a prózát, amely nem független a bennük, mármint ezekben a bizonyos fajta filmekben megjelenő világ vonatkoztatási rendszerétől, de nem is akar az lenni. Ennek megfelelően, a saját oldalán kereskedve, olyan jellegű epikát álmodik meg, óhatatlanul művészeti ág- és művészet-szinkretikusan valamiképpen, amely erőteljesen merít vagy von le tárgyalási, kifejtési következtetéseket a tudományos-fantasztikus, akciós filmgyártás bölcselő elemeket, rétegeket sem teljesen nélkülöző gyakorlatából, tematizálásából, ám nem megy el a szét- vagy agyontechnicizáltság végső konzekvenciáinak végpontjáig, azaz a gépemberig. Legalábbis a totálisan gépiesített „emberig”, *humanoidig*: a kiborgig nem. Hanem megáll a csak részlegesen gépesített, technicizált embernél, aki/amely lassanként a klinikák megszokott, „természetes” alanya, objektuma lesz különféle, sokféle, ám lehetőleg diszkrét, nem feltétlenül (első) látásra nyilvánvalóan hordozott protézisei által. Ezen a ponton megállva, ilyenféleképpen tűnődik aktívan, megjelenítőleg, cselekmény-generálóan ez a fajta elbeszélés azon, hogy mi az ember, mi lehet – az újabb körülményei között? Nem kell feltétlenül mindjárt a terminátorság, a kiborgság teljes technicitása, technológizáltsága! Hiszen nem egykönnyen emészthető a részleges kiborgság sem, illetve külön, komoly feladatként emésztendő. Vagy még a technika erős jelenléte az ember életében is próbára tehet író-olvasót, mint valamiféle transzcendencia? Netán a klónozás, a géntechnicitás és/vagy a robotizáltság kihívása felé tett lépés, majd a szinte azonnal a (hagyományos, „fapados”) humánus, humanitás tematikus, bölcséleti és elvárás-mérlegelési, értékelési-problematizálási körébe visszaforduló gesztusok tűnnek (számára) ebben a vonatkozásban a művészi széppróza adekvát reaklási lehetőségének?

Kurt Vonnegut néhány frissen megjelent, a közelmúltig kiadatlan novellája mintha modellszerűen valósítaná meg azt a kifejezőképletet, amelyet az utóbbi két kérdésében feltételesen körvonalazott. (Még nem teljesen az a Vonnegut lép fel bennük, aki a hatvanas évek regényei óta ismerhető, de azért meglehetősen *ott vannak* már ezek a pályakezdő írások is.) Vegye mindjárt a kötetnyitó elbeszélést, a *Meghallót*. Az emberek arra vágyódnak, hogy valaki meghallgassa őket. Ez a vágyuk ritkán teljesül, annál nagyobb dolog, hogy a hallókészülékgyártó üzemben dolgozó Henry ebédidő alatt ilyen igényt kielégítő készüléket fabrikál, amely találmány szabadalmaztatásától a meggazdagodást is reméli. A kicsiny bádogdoboz, amelyből drót áll ki, s a drót végén a fülhallgató hallókészülékre hasonlít, valóban csodát látszik művelni: aki dugóját a fülébe nyomja (Henry családjából), annak legbelső, titkos gondolatait visszhangozza, voltaképpen tudtára adva saját tudattalanjának vagy csak félig-meddig tudottjának tartalmát. Ez azonban veszélyesnek bizonyul, ha nem is épp a képmutatás rejtett tudatelemeinek felszínre hozásával, hiszen Henry és családja tisztességes emberek együttesét jelenti, de a felszín alá szorított önzés, a szőnyeg alá söpört, konszolidált ellentétek előhozása révén az egyes családtagoknál nagyon hamar magát a családot fenyegeti széthullással. (A) Meghalló ugyanis nemcsak kihallgatja az őt használó gondolatait, hanem válaszol is rájuk, éspedig olyan kíméletlen, egoista nyíltsággal, gátlástalansággal turbózza fel az emberben nyugalmi állapotban tartózkodó (ön)felforgatást, hogy mind az emberi együttélés, mind pedig az egyéni létezés elviselhetősége kérdésessé válik, a legkendőzetlenebb ösztönigények aktiválásával, az egyénben. Nagy kísértést jelent a család számára (a) Meghalló, kis híja, hogy meg nem indulnak/lódnak a lejtőn. De aztán győz a józan ész, a szokványos, de mint a mese tanulságából kiderül: nagyon is megtartó, humanizáló jellegű tisztesség (amely talán a mértéktartó kispolgári freudista „tisztességtelenséggel” azonos, amelyre szüksége van mindenkinek?!), és eltemetik az individualizálódott hallókészüléket... Sokrétű, teljességgel aligha megfejthető, elemezhető jelkép ez, amelynek egyik kulcsa nyilván a kérdés, hogy voltaképpen kié a benne megszólaló hang? Mindenesetre nem az Úr beszél a dobozban, véli maga Henry. De az is bizonytalan, hogy a felhangzó szólam a használók saját hangja. Nyilván diabolikus modulról van szó, amely a társadalmi külsődlegesség, a vagyon vágya és imádata irányában értelmezhető: vajon a boldogság lényegileg azonos a megvásárolt boldogsággal? Közgazdaságilag tudható a válasz...

Ami a novella tudományos-technikai konzisztenciáját illeti, bámulatosan finoman kidolgozott szerkezettel állunk szemben, konstatálja ő. Henry bádogos, cége az Akkusztikult Rt.

névre hallgat (akusztika + okkultság?), a laborasszisztentstől apró csodákra tellett eddig, most egy nagyobb csoda jött ki a keze alól. Briliáns (a) Meghalló létrehozásának mint kísérletezési, próbálgatási, alkatrészvariatív folyamatnak a leírása! Hitelesített műhely-érzet uralkodik el a befogadón. Ugyanakkor a technikai eszköz működési elvének „természettudományos” megadásával nem kísérletezik a színvonalas írói mértéktartás. Majd bolond lenne! Beletörhetne abba a patikamérlegen kimért technikai/transzcendens elbeszélési egyensúly. „Én csupán megfejtettem egy titkot – közli felfedezésével kapcsolatban Henry –, amely egész idáig arra várt, hogy megfejtsék. Véletlenül jöttem rá a nyitjára. A legtöbb felfedezés a véletlen műve.” A szereplőnek jelentős tudománytörténeti igazsága van, az elbeszélő/író részéről mindazonáltal egy kissé megfutamodás ez. De csak olyan technológiai részletek elől, amelyek a tudomány jelen állapota alapján nyilván transzcendáló hatásúak lennének (még?/, s az Úr nélkül is), legfeljebb az feltételezhető, hogy amennyiben a gondolkodásnak, az agynak vannak bizonyos rezgésszámai – márpedig hogyan is ne volnának tulajdonképpen! –, akkor a jövőben nagyon is elképzelhető azok akusztikai bemérése, megfejtése, kihallgatása... Költői inkább tehát a visszavétel, tudományrealista a homályban-hagyás, az elkerülés gesztusa, költői inkább, mintsem valóban ismeretdeficit. Hiszen azért egzaktnak tűnő részleges válaszkísérletet is meglobogtat Henry: „Szerintem az a dolog nyitja, hogy az agy meg a fül össze vannak kötődve. Böven van rá idő, míg erre is rájövünk. Most inkább az a lényeg, hogy Meghalló elárassza a piacot. És hogy végre éljünk, ne csupán vegetáljunk.”

A novellagyűjtemény címadó írásában, *A repülő macskában* a „repülő macska” természetesen csak metafora. A felhúzott, manipulált, „programozott”, kihasznált pszichopata vakító hatású, vak vagdalkozásának lényegét ragadja meg képszerűen. Teljesen ugyan nem lenne agyrém egy kiborgos, félig vagy tán egészen gép, netán genetikailag átszabott *valóságosan repülni tudó macska* sem, és talán Vonnegutnak sikerülhetett is volna fikcionálisan hitelesíteni egy ilyen jószágot, mégis megnyugtatóbb, jobb, szebb (esztétikusabb), hogy nem kísérletezett vele. Összevont hasonlata a pszichiátriai kezelés kétes elemeit hivatott bírálni, ennyi benne a tudományos vonatkozás.

*

Effélet csinálni maga is próbálgat. Úgy tetszik neki: ezentúl egyre inkább. Nem az, hogy Juhász Ferenc nevezetes, kozmikus-rovaros „megvilágosodása” (a New York Kávéház forgóajtájában a

hatvanas években) vagy ahhoz hasonló jutna neki is osztályrészül, hogy akkor most már csak vér és halál és sejt és robot, de azért nem véletlenül jut eszébe az irodalomtörténetnek ez a híradás-momentuma. És úgy tetszik neki, hogy vannak: adódnak, kialakulnak bizonyos önkéntelen törvényszerűségek, amennyiben valaki *ilyenmi dolgok* elbeszélői előállítására adja a fejét. Csak néhányról! Harc, küzdelem keretezi szükségképpen az akciót ebben a kontextusban nála is, és anélkül, hogy különösebben törekedne valamely kollízió ábrázolására. És önkéntelen a társadalombírálat, de az eltérő társadalmi mintázatok egymásra feszítéséből kipattanó utópisztikusság is valamiképpen. S ha nem utópia, akkor anti-utópia, disztópia. Az utópiát valamiféle félelem, tartás szüli (valamitől). És ha félni valamitől itt, Közép-Európában, akkor az mi is lehetne más, mint a nemzethalál?! Hogy ironikusan-e? Azt döntse el az irónia maga! A cselekmény „abszolút értéke” negatív előjellel látódik-e el? Pillanatok alatt eltűnhet a mínusz, s pillanatok alatt vissza villanhat. – Egy konkrét szüzsé: A zsebszerződések révén szerzett területeik összesítésével Magyarország szívében félig rejtve, félig nyilvánosan és nyilvánvalóan önállósuló tendenciájú, élősködő kisállamot létrehozó „fritzek” ellen olyan amazonok veszik fel strihelve a *harcot*, akiknek hüvelyébe-méhébe turmixgép vágókése van beleültetve, belekocsácsolva. Láruk közé szorítják a „Sturmbannführereket”, úgymond, aztán az „érzékeny részüknel fogva” csöbe húzzák a delikvenseket, míg végül teljes egészében feldarálják, eltüntetik őket, akár csak valamiféle élő „turmixszaja masinkák”... Hát, ízlés(e) kérdése, akár csak Edgar Allen Poe-nál egyik-másik meredek témafeldolgozás, mint amilyen *A kút és az inga* című elbeszélésben az inkvizíció kínzásmechanikájának kínosan pontos bemutatása, vagy *Az elsietett temetés* tetszhalottjainak realista-látomásos szenvedése az élve elföldelés után. Ami őt magát illeti: csak mindig is szerette a kamaszos erotika megközelítésmódját.

*

A *látható ember*, hogy szóhasználatával a filmesztétika egyik alapművére utaljon ő, elsősorban test. Az ember, amennyiben látható és ezáltal (virtuálisan) *megfogható*, megközelíthető – s akár például (játék)filmen vagy a fikciós széppróza tárgyalásmetszeteiben is –, úgy: test, mindenekeelőtt. Lelki-szellemi mivoltából, aktuális ilyen állapotából szintén sok látszik persze *ezen a testen*, testfelületen, amely valamiféle kivetítőnek, képernyőnek tekinthető maga is: a tartás, a gesztusok és kifejezések mellett ezek hordozója, sugárzó médiuma, az arc, a szem ugyancsak rengeteget megmutat (ebből) a lelki-szellemi mivoltból-állapotból. (Azt nem meri mondani, hogy „lényegből”, mert a lényegről, úgy tartja, egy ideje már nagyon nehéz értelmesen,

racionalisan, ráadásul még cizelláltan nyilatkozni – érdeminek vehető megérzéseken, meggyőződéseken túl.) Mármint a testről sok minden mondható közelebbről, de még mindig az általánosabb jellemzői fontosabbak neki. Amelyek legalább annyira közismert, akár közhelyszerű igazságok róla, mint amennyire meghökkentőek voltaképpen. A test eleven – jobbára. (Ha már nem az, akkor nem is jogosult lényegében a test névre. Ez irányadó megállapítás.) Aztán a test ingerelhető: enni és szeretni szeret. S bele lehet hatolni, úgy szexuálisan, mint ahogyan gyilkolásilag. Széplaky Gerda felvetései nyomán idézi fel ezeket, akinek legjobb fejezet(al)címe, egyben értekezői témakidolgozása a következő: *A húsként megvalósuló énről*.

Jogos. Mármint a kritika. Ha egyszer tényleg és érdemlegesen a testről van szó, akkor a a kérdésfelvetéshez elengedhetetlenül tapad kritika. A filozófia keretei között lehetséges ez is: a testről érdemlegesen beszélni. *A másvilág hasadékaiban* helyezkedik el ugyanis a test. Az előbbi alcímnek ez a címe. S a címek írások, könyvek esetében merülnek fel. Az írásokban, könyvekben, narrációkban költői alkotások találhatók sokszor. Az egyéni élet múltékonyságának fájdalma, vagy a (lényegi) elpusztíthatatlanságába vetett költői hit pedig megmutatkozhat úgy az erről való fikcionális beszédben, mint ahogyan a művek (diadalmas) utóéletében is, ám végső soron a kulturális emlékezet, az időnként, korszakonként meg-megújuló érdemi szövegelemzés (annak lehetősége vagy kényszere) dönt a szellemi megmaradásról, amely fennmaradásnak egyúttal fokmérőjeként is tekinthető. Ez igaz a filmekre is, nemcsak a szövegekre. *Vesd össze*: a képi narráció által létrehozott textussal!

*

De az emberi halhatatlanság mint téma! (Madarász Imrénél, őhozzá visszatérve.) Amelynek konkrét problémavonalai, kérdésfelvetési körei meglehetősen szerteágaznak, felgyűrűznek; a vallásilag meghatározott túlvilági és a művészetileg kivívható földi öröklét, a politikai hatalom és az írástudói felelősség kapcsolatának, érintkezési lehetősége kényességének kérdései tárgyaltatván, vagy a bűn általi, borzalmas halhatatlanodás kísértése kezeltetvén értelmezőileg, netán az emberiesség megőrzése az embertelenségben mint kardinális téma. Ennyire gazdag ez a tanulmánykötet. Csakhogy nem éppen a testre vonatkoztatott az emberi halhatatlanság, az egyszer biztos, amennyiben egyáltalán valamire! Hanem a lélekre és a szellemi teljesítményre, annak szellem(iség)ére. *Csakhogy* „fenomenológiailag” kizárólag a test *van* a művészetben, különösen a filmben? Említette már. Mit csináljunk hát? Mit csináljon ő? Térjen vissza az itáliai

reneszánsz humanista embereszményéhez (?). A humanizmus a legnagyobb hatású, értékű eszme, amelyet az olasz kultúra az emberiségnek, azon belül legelőbb kontinensünknek adott. „Páratlan hatás- és sikertörténet” tanúi lehetünk ezen a téren historiográfiailag tájékozódva, regisztrálva, értékelve, és pedig abból kifolyólag, hogy „a modernség megannyi alapértéke, »uralkodó eszméje« – legfőképpen a szabadságjogok, a liberalizmus, a demokratizmus, a felvilágosodás, a kritizmus, az idealizmus, az európaiság – tulajdonképpen nem más, mint a humanizmus leszármazottja, illetve továbbgondolása”. (35. o.) Hogy azután maga a humanizmus micsoda? Ennek pontos megértéséhez Madarász Imre nyomában járva a legkülönbözőbb felfogású szakértők egyhangú és amúgy konszenzusosan „közhelyszámba menő” véleményére érvényes hivatkozni, miszerint „a »humanizmus« szó nem közvetlenül a latin »homo«, hanem a cicerói »humanae litterae« vagy »studia humanitatis«, azaz humán tudományok (stúdiumok) kifejezésekből ered.” Ilyen módon pedig a humanizmus megvalósulásához, a humanista programosság megvalósításához már csak etimológiailag sem (volt) elegendő az emberi tulajdonságok megélése, az emberies gesztusok rendszeres megtétele, a humanitárius gyakorlatozás, az emberiségért végzett mégoly önfeláldozó munka. A humanizmus képviselőjévé, a humanista érték- és életrend alkalmazójává, megvalósítójává ezek mellett, ám még sokkal inkább az embertudományok, szellemtudományok művelése vagy az emberi-szellemi alkotóerő művészetté alkalmazása, alakítása révén lehet(ett) valaki. A betű embere így önkéntelenül „tudós”.

Hollywood horizontjában is? Ott is, meglehet, ott a leginkább.

Kik is azok a „sithek”? Kicsoda neki Natalie Portman (szerepei összességéként)? Tetszetős kísértet csak, délibáb.

Apropó Madarász Imre: *Változatok a halhatatlanságra. Olasz irodalmi tanulmányok* (Hungarovox, Budapest, 2011, 216 oldal, 2000 Ft); Széplaky Gerda: *Az ember teste. Filozófiai írások* (Kalligram, Pozsony, 2011, 480 oldal, 2200 Ft); Kurt Vonnegut: *A repülő macska. Tizennégy kiadatlan novella* (Maecenas, Budapest, 2010, 320 oldal, 2800 Ft)